

Tavşanmemesi

(*Ruscus aculeatus* L.)

Tavşanmemesi (*Ruscus aculeatus* L.), kuşkonmazgiller (*Asparagaceae*) ailesinden, 30-100 cm boyunda, gövdesi dallanmış, herdem taze, çok yıllık çalıdır. Sivri uçlu pul şeklindeki oval yaprakları, “filloklad” biçimindedir; yani, gövde yassılaşıp yaprak şeklini almıştır. Çiçekleri, “filloklad” biçimi yaprakların ortasından çıkar ve küçüktür. Üzümü meyve, kırmızı renkli ve tek tohumludur. □

Bitkinin drog olarak kullanılan kısmı, kurutulmuş kök ve rizomlarıdır. “*Ruscus*” türlerinin Türkiye florasında dört tür ve beş taksonu kayıtlıdır; “*Ruscus aculeatus* L. var. *aculeatus*”, “*Ruscus aculeatus* L. var. *angustifolius* Boiss.”, zermek (*Ruscus colchicus* P.F. Yeo), atdili (*Ruscus hypoglossum* L.), tavşankirazı (*Ruscus hypophyllum* L.). Drog sadece “*Ruscus aculeatus*”un iki taksonundan elde edilmektedir. Tavşanmemesi rizomu (*Rusci rhizoma*) Avrupa Farmakopesi’nde kayıtlıdır. □

Tavşanmemesi Portekiz’den İran’a kadar olan bölgede yayılış gösterir. Ülkemizde, özellikle sahil kesimlerinde doğal olarak yetişir ve toprakaltı kısımları ihraç ürünlerimiz arasında bulunur. Ağustos-aralık aylarında başlıca üç bölgede sökülmesi yapılır; Orta ve Batı Karadeniz Bölgesi (Samsun-Adapazarı arası), Ege Bölgesi (Balıkesir, Çanakkale, Bursa, Aydın), Akdeniz Bölgesi (Osmaniye, Adana, Antakya, Maraş). □

En az 2000 yıldır geleneksel kullanımını vardır. Birinci yüzyılda “*Materia Medica*”yı yazmış olan Anadolu hekim Dioscorides, bitkinin toprakaltı kısımlarının laksatif ve diüretik özelliklerinden bahseder. Kök ve rizomların suyla veya şarapla dekoksyonu, geleneksel Avrupa tıbbında karın bölgesi ile ilgili sorunların tedavisinde kullanılır.

Tavşanmemesinin kök ve rizomları diüretik, antiinflamatuvar, hemoroit, arterioskleroz, varis ve diğer damar bozukluğu sorunlarına karşı kullanılmaktadır. Veteriner hekimlikte “mastitis”te, antikongestan ve antiinflamatuvar olarak pomat halinde yararlanılmaktadır. □

Avrupa’da tavşanmemesi kök ve rizomlarından hazırlanan ilaçlar; damar sistemi bozuklukları, damar frajilitesi, varis, hemoroit (basur) tedavisinde kullanılmaktadır. Dolaşım bozukluklarını iyileştirdiğine dair klinik veriler mevcuttur. □

Tavşanmemesi % 46 oranında, özellikle ruskogenin (% 0,12), neoruskogenin, ruscin ve ruskozitten

ibaret steroidal saponin ihtiva eder. Ayrıca, tetrakosanoik asitten ibaret sabit yağ asitleri, flavonoidler, steroller (sitosterol, kampesterol ve stigmasterol), benzofuranlar (euparon ve ruskodibenzofuran) içerir. □

Hayvan deneyi sonuçlarına göre, idrar söktürücü ve yangılara karşı (antiflojistik) etkisi ile kılcal damarların hücre cidarlarında elektrolit benzeri etki gösterdiği, venöz tonusu artırdığı tanımlanmıştır. Ağız yoluyla alındığında, damar cidarlarındaki düz kas hücrelerinde alfaadrenerjik reseptörleri uyarabildiği rapor edilmiştir. Tavşanmemesi içeren preparatların, akut hemoroit vakaları ve venöz yetmezlik durumlarında, semptom-

ların azalmasına neden olduğu bildirilmiştir. □

Alman Komisyon E, bacaklarda ağrı ve ağırlık hissiyle seyreden, şişkinlik ve kaşıntıyla kendini belli eden kronik damar yetmezliği şikayetlerinin destek tedavisinde kullanılabileceğini onaylamıştır. Hemoroitte kaşıntı ve yanma şikayetlerinin destek tedavisinde de kullanılabileceği kabul edilmiştir. □

Bilinen bir kontrendikasyonu yoktur; ancak herhangi bir hassasiyet görülmesi halinde kullanıma son verilmelidir. Bazı nadir vakalarda, mide şikayetleri veya bulantıya yol açtığı rapor edilmiştir. Gebelik ve lohusalık döneminde kullanılmamasına ilişkin bilgi yoksa da tedbirli olmakta yarar vardır. Başka ilaçlarla geçimsizliği bilinmemektedir. □

Avrupa İlaç Ajansı (EMA)'nın Tıbbi Bitkisel Ürünler Komitesi (HMPC) tarafından onaylanan topluluk monografına göre aşağıdaki preparatların, belirtilen endikasyonlarda ve dozlarda, yetişkinler ve yaşlılarca ağız yoluyla geleneksel kullanımı uygundur.

Toz edilmiş kuru kök: 350 mg, günde 3 defa. □

Kuru ekstre (2,5-6,5 : 1 su): 140-200 mg, günde 1-3 defa. □

Kuru ekstre (5,0-8,5 : 1, % 80 h/h etanol): 86 mg, günde 1-2 defa. □

Kuru ekstre (6-9 : 1, ana çözücü % 96 h/h etanol, sonra su): 45 mg, günde 2 defa. □

Kuru ekstre (15-20 : 1, % 60 h/h metanol): 37 mg, günde 2 defa. □

Bu kullanım önerileri, ruskogenin ve neorskogenin üzerinden hesaplanmış, toplam ruskogenin miktarına göre ayarlanmış, kuru toz drog veya kuru ekstre (günde 7-11 mg) içindir. □

Çocuk veya ergen (adolesan) dozu mevcut değildir. □

HMPC tanımladığı preparatların, şu endikasyonlar için kullanılmasını önermektedir. □

- Minör venöz dolaşım rahatsızlıklarına bağlı ağırlaşmış bacak hissi ve ilgili şikayet semptomlarının giderilmesi. □

- Hemoroide bağlı kaşıntı ve yanma hissi semptomlarının giderilmesi.

İki haftalık kullanım sonrasında semptomlar devam ediyorsa, hekime veya yetkili sağlık profesyoneline danışılması tavsiye edilir. □

"*Ruscus aculeatus*", Adapazarı-Hendek-Akçakoca yöresinde "devedikeni", "tavşanmemesi", "yandakdikenini" olarak bilinir; halk arasında karın ağrısına karşı ve iyileşmeyen yaralarda haricen kullanılır. □

Çanakkale-Bursa-Balıkesir yöresinde bitki "sidikkesen", "çıtırotu", "temren", "bürtü", "tavşanmemesi" olarak bilinir; halk arasında tohum ve kökleri suda kaynatılarak, çocuklarda idrar kaçırmaya karşı kullanılır. □

Adana-Osmaniye-Kahramanmaraş yöresinde bitki, "devedikeni" ve "tavşantopuğu" adı ile bilinir. □

Tavşanmemesinin meyveli dalları demetlendikten sonra, kokina adıyla yılbaşı süsü olarak satılır.

K. Hüsnü Can Başer
Prof. Dr. Anadolu Üniv. Eczacılık Fak.

Fotoğraflar: Tolga Ok

Bu yazıda belirtilen ifadeler, sadece bilgilendirme amaçlıdır; tavsiye niteliği taşımaz. Hastalıkta, tedavinin mutlaka doktor kontrolünde yapılması gerektiği unutulmamalıdır.